

RAAP-RAPPORT 1962

**Plangebied
'Landgoed in de polder'**

**Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek**

drs. D. Bekius

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Alphen aan den Rijn

Titel: Plangebied 'Landgoed in de polder', gemeente Alphen aan den Rijn;
cultuurhistorisch bureauonderzoek

Status: eindversie

Datum: 29 juli 2009

Auteur: *drs. D. Bekius*

Projectcode: ARWB

Bestandsnaam: RA1962_ARWB

Projectleider: drs. D. Bekius

Projectmedewerker: drs. H. Abrechi

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: n.v.t.

ARCHIS-waarnemingsnummer: n.v.t.

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer/CIS-code: 35131

Bewaarplaats documentatie: RAAP West-Nederland

Autorisatie: ir. G.H. de Boer

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendalseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2009

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van de gemeente Alphen aan den Rijn heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2009 een bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing voor een bestemmingsplanwijziging in het kader van bos- en landgoedontwikkeling in de polders Oudshoorn en Vierambacht.

Het primaire doel van het onderzoek was het inventariseren van de in het plangebied aanwezige archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en het opstellen van een gespecificeerde verwachting voor het aantreffen van nog onbekende cultuurhistorische waarden. Vervolgens heeft een beoordeling plaatsgevonden van de verwachte effecten van de landgoedontwikkeling op de (mogelijk) aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied. Op basis van de resultaten zijn in hoofdstuk 9 adviezen geformuleerd voor de omgang met aanwezige en te verwachten cultuurhistorische waarden bij de verdere planvorming en voor eventueel benodigd cultuurhistorisch vervolgonderzoek.

Archeologie

Op basis van de archeologische inventarisatie (hoofdstuk 6) kan worden geconcludeerd dat in vrijwel het gehele plangebied een lage archeologische verwachting geldt voor het aantreffen van waardevolle, intacte archeologische resten. Uitzondering hierop vormt het gedeelte van het plangebied dat zich bevindt in de zone met de crevasseafzettingen van de oude Aarloop (op figuur 8: geulafzettingen/stroomgordels met zeer grote kans op archeologische sporen). Hier geldt een hoge archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische overblijfselen uit de IJzertijd en Romeinse tijd.

Historische geografie en architectuurhistorie

Uit de historisch-geografische en architectuurhistorische inventarisatie (hoofdstuk 7) is gebleken dat in het plangebied geen beschermde (stede)bouwkundige monumenten aanwezig zijn. Ook is geen sprake van (gedeeltelijke) ligging van het plangebied in een provinciaal Topgebied Cultureel Erfgoed, beschermd stads-/dorpsgezicht of molenbiotoop.

Uit de CHS Zuid-Holland is in het plangebied één landschappelijk element van redelijk hoge waarde geïnventariseerd, te weten de ringdijk van de Vierambacht polder. Bij de aansluiting van het plangebied op de Westkanaalweg ligt mogelijk een bebouwd perceel dat - indien daadwerkelijk aanwezig - van cultuurhistorische betekenis zou kunnen zijn. Tevens is vastgesteld dat het oorspronkelijke verkavelingspatroon en de karakteristieke openheid in het plangebied relatief goed geconserveerd zijn gebleven. Bezien in relatie met de omgeving is de cultuurhistorische waarde van het plangebied echter beperkt als gevolg van de nabije aanwezigheid van een golfbaan, de Zegerbaan en de bebouwing van Alphen aan den Rijn. Wel draagt de huidige openheid in het gedeelte van het plangebied in de Vierambacht polder bij aan de belevingswaarde van het nabijgelegen polderlint Ridderbuurt en de relatie daarvan met het aangrenzende open poldergebied.

Op basis van het onderhavige bureauonderzoek wordt niet verwacht dat in het plangebied historisch-geografische en architectuurhistorische waarden van belang aanwezig zijn die niet in het kader van dit onderzoek zijn geïnventariseerd.

Effectbeoordeling

Op basis van de cultuurhistorische effectbeoordeling (hoofdstuk 8) wordt verwacht dat de voorgenomen ingrepen zullen resulteren in overwegend negatieve effecten op de aanwezige cultuurhistorische kenmerken en waarden in het plangebied en de naaste omgeving. Het belang van de uitkomst van de effectbeoordeling dient echter in de juiste verhouding te worden gezien tot de beperkte cultuurhistorische waarde van het plangebied in de huidige situatie.

Aanbevelingen

Met betrekking tot de cultuurhistorische waarden in het plangebied wordt geadviseerd om bij de bestemmingsplanwijziging te handelen in overeenstemming met het wettelijke kader voor de ruimtelijke ordening en de monumentenzorg en specifieker de provinciale 'Handreiking betreffende opstelling van en advisering over ruimtelijke plannen op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstuur Zuid-Holland' (Provincie Zuid-Holland, 2007) en de aanbevelingen uit de gemeentelijke archeologische inventarisatie (Kok, 2001). Vanuit dit perspectief zijn in hoofdstuk 9.2 meer specifieke aanbevelingen geformuleerd.

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Kader en doelstelling	9
1.2 Begrenzing en administratieve gegevens	10
1.3 Wettelijke en beleidsmatige context	11
1.4 Onderzoekopzet en richtlijnen	11
2 Methoden	13
2.1 Cultuurhistorische inventarisatie	13
2.2 Effectbeoordeling	13
3 Bestaande en toekomstige situatie	15
3.1 Huidige situatie	15
3.2 Toekomstige situatie	15
4 Landschap	17
4.1 Geologie en geomorfologie	17
4.2 Bodem	18
5 Bewoningsgeschiedenis	21
5.1 Prehistorie en Romeinse tijd	21
5.2 Middeleeuwen en Nieuwe tijd	22
6 Archeologie	27
6.1 Bekende archeologische waarden en verwachtingen	27
6.2 Gespecificeerde archeologische verwachting	28
7 Historische geografie en architectuurhistorie	33
7.1 Resultaten inventarisatie	33
7.3 Historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en verwachting	36
8 Effectbeoordeling	39
8.1 Voorgenomen ingrepen	39
8.2 Verwachte effecten op cultuurhistorische kenmerken en waarden	39
9 Conclusies en aanbevelingen	43
9.1 Conclusies	43
9.2 Aanbevelingen	44

RAAP-RAPPORT 1962

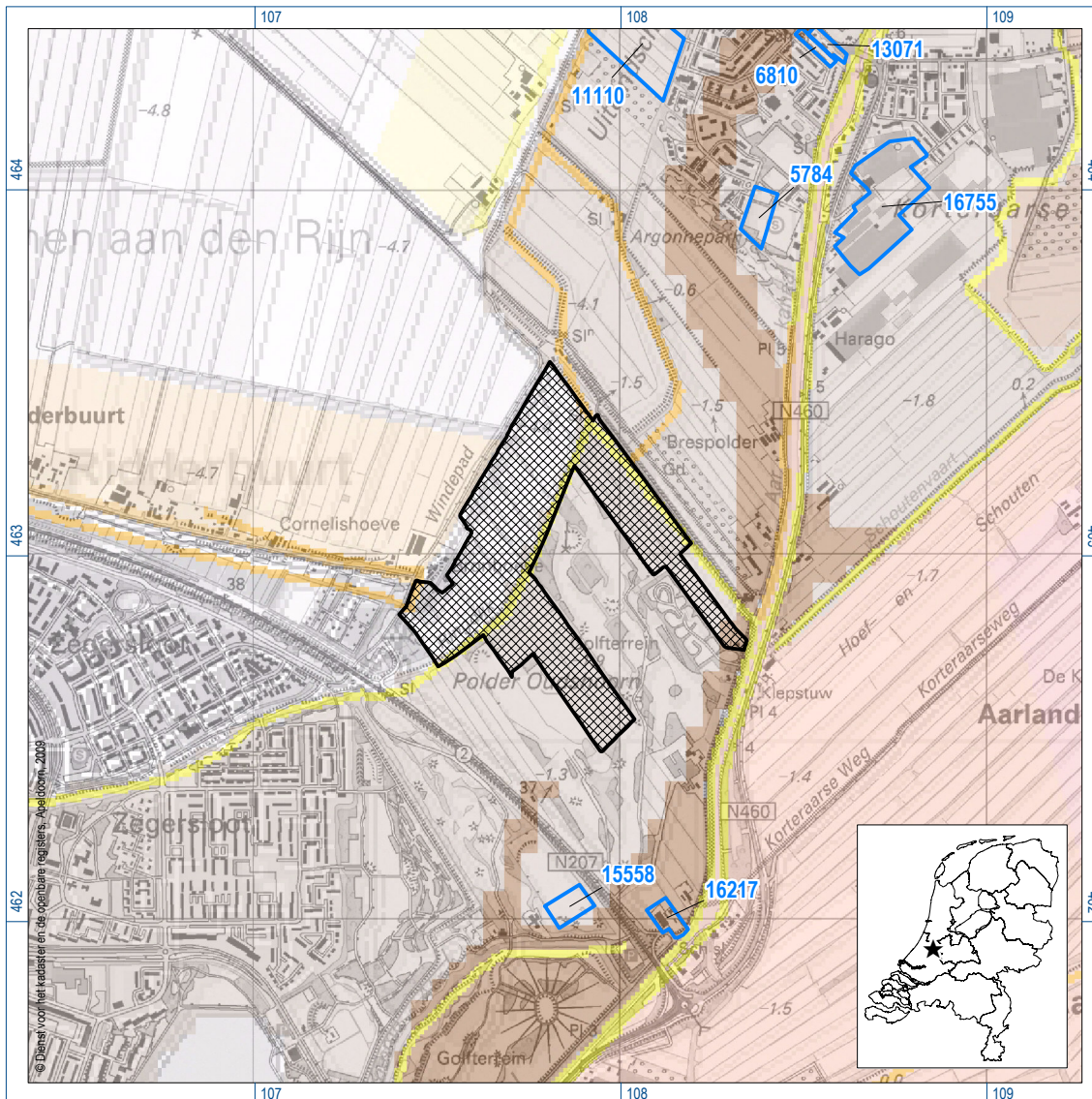
Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Literatuur	51
Gebruikte afkortingen	53
Verklarende woordenlijst	54
Overzicht van figuren en tabellen	

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van de gemeente Alphen aan den Rijn heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in juni 2009 een bureauonderzoek uitgevoerd ten behoeve van de ruimtelijke onderbouwing voor een bestemmingsplanwijziging in het kader van bos- en landgoedontwikkeling in de polders Oudshoorn en Vierambacht.

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-onderzoeksmeldingen (blauw) op de CHS Zuid-Holland (waardenkaart totaal); inzet: ligging in Nederland (ster).

Dit bureauonderzoek is uitgevoerd zodat bij de bestemmingsplanwijziging en de ontwikkeling van het bos en het landgoed passend rekening kan worden gehouden met eventueel aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied. Het primaire doel van het onderzoek was het inventariseren van de in het plangebied aanwezige archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en het opstellen van een gespecificeerde verwachting voor het aantreffen van nog onbekende cultuurhistorische waarden. Vervolgens heeft een beoordeling plaatsgevonden van de verwachte effecten van de landgoedontwikkeling op de (mogelijk) aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied. Op basis van de resultaten zijn in hoofdstuk 9 adviezen geformuleerd voor de omgang met aanwezige en te verwachten cultuurhistorische waarden bij de verdere planvorming en voor eventueel benodigd cultuurhistorisch vervolgonderzoek.

1.2 Begrenzing en administratieve gegevens

Het plangebied (totale oppervlakte 32,5 ha) ligt in het noorden van de gemeente Alphen aan den Rijn, tussen de Zegerbaan, het Windepad, de Westkanaalweg en de gemeentegrens met Nieuwkoop (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 31A van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrumcoördinaat van het plangebied is volgens de onderzoeksmelding in ARCHIS 107.805/463.003 (RD-stelsel).

Archeologische perioden		Datering
Nieuwe tijd		
Middeleeuwen	Laat	1500
	Vroeg	1050
Romeinse tijd	Laat	450
	Midden	270
	Vroeg	70 na Chr.
IJzertijd	Laat	12 voor Chr.
	Midden	250
	Vroeg	500
Bronstijd	Laat	800
	Midden	1100
	Vroeg	1800
Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2000
	Midden	2850
	Vroeg	4200
Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	4900 / 5300
	Midden	6450
	Vroeg	8640
Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	9700
	Midden	35.000
	Vroeg	300.000

Standaardtabel Archeologisch, RAAP 2009

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

1.3 Wettelijke en beleidsmatige context

Het uitgangspunt voor dit bureauonderzoek wordt gevormd door het wettelijke en beleidsmatige kader voor de ruimtelijke ordening en de monumentenzorg. Gezien de uitvoering in het kader van de ruimtelijke onderbouwing voor een bestemmingsplanwijziging vormt meer specifiek de provinciale 'Handreiking betreffende opstelling van en advisering over ruimtelijke plannen op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland' (Provincie Zuid-Holland, 2007) het uitgangspunt voor de aanbevelingen in hoofdstuk 9.

1.4 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het archeologisch deelonderzoek van het bureauonderzoek is uitgevoerd volgens de normen die gelden in de archeologische beroepsgroep c.q. de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.1 (KNA), welke wordt beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; <http://www.sikb.nl>). RAAP beschikt over een eigen opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden. Achter in dit rapport is een lijst met gebruikte afkortingen opgenomen.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

2 Methoden

2.1 Cultuurhistorische inventarisatie

Het primaire doel van het bureauonderzoek was het inventariseren van de in het plangebied aanwezige archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en het opstellen van een gespecificeerde verwachting voor het aantreffen van nog onbekende archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische waarden. Daartoe zijn reeds bekende aardkundige en cultuurhistorische gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnventariseerd.

Voor de inventarisatie van bekende en geregistreerde archeologische, historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en archeologische verwachtingen zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS);
- de Archeologische Monumenten Kaart (AMK);
- de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW);
- het informatiesysteem Kennis Infrastructuur CultuurHistorie (KICH);
- de Cultuurhistorische HoofdStructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland;
- de monumentenlijst van de gemeente Alphen aan den Rijn;
- Archeologische inventarisatie Gemeente Alphen aan den Rijn (Kok, 2001);
- de molendatabase.

Daarnaast zijn de volgende aanvullende bronnen geraadpleegd om zicht te krijgen op de eventuele aanwezigheid van nog onbekende cultuurhistorische waarden:

- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN);
- literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst);
- de recente topografische kaart 1:25.000;
- recente luchtfoto's uit Google Earth.

Voor de waardering van de geregistreerde cultuurhistorische elementen en patronen is tijdens onderhavig onderzoek uitgegaan van de geregistreerde waarderingen op de AMK, de monumentenlijst van de gemeente Alphen aan den Rijn en de CHS Zuid-Holland. De resultaten van de inventarisatie zijn weergegeven op de figuren 8, 9 en 10.

2.2 Effectbeoordeling

Voor zover mogelijk in het huidige planstadium heeft op basis van de informatie uit de hoofdstukken 3 t/m 7 een beoordeling plaatsgevonden van de effecten van de toekomstige ontwikkelingen op de cultuurhistorische waarden en verwachtingen in het plangebied en de naaste omgeving

(hoofdstuk 8). Gezien het globale karakter van de informatie over de voorgenomen ingrepen in dit stadium is volstaan met een kwalitatieve beoordeling op basis van 'expert judgement'. Bij de beoordeling van de effecten golden de volgende uitgangspunten:

Archeologie

- Bodemroerende ingrepen in gebieden met een lage kans op het aantreffen van archeologische waarden zijn beoordeeld als 'neutraal'.
- Bodemroerende ingrepen die plaatsvinden in gebieden met een grote kans op het aantreffen van archeologische waarden en/of waarbij eventueel aanwezige waarden aan of direct onder het maaiveld worden verstoord of vernietigd zijn beoordeeld als 'negatief'.
- Bodemroerende ingrepen waarbij een geregistreerd archeologisch waardevol terrein (AMK-terreinen en archeologisch waardevolle zones gemeente Alphen aan den Rijn) direct wordt aangetast zijn beoordeeld als zeer negatief.

Historische geografie en architectuurhistorie

- Ingrepen waarbij historisch-geografische en/of architectuurhistorische elementen of patronen fysiek onaangetast blijven en hun relaties met de omgeving niet of niet noemenswaardig worden aangetast, zijn beoordeeld als 'neutraal'.
- Ingrepen waarbij de relaties van historisch-geografische en/of architectuurhistorische elementen of patronen met hun omgeving worden aangetast (bijv. de verstoring van zichtrelaties als gevolg van de aanleg van een dijklichaam) maar deze elementen fysiek onaangetast blijven, zijn beoordeeld als 'negatief'.
- Ingrepen waarbij historisch-geografische en/of architectuurhistorische elementen of patronen fysiek worden aangetast (bijv. ontgraving van een dijklichaam), zijn beoordeeld als 'zeer negatief'.
- Ingrepen waarbij historisch-geografische en/of architectuurhistorische elementen of patronen fysiek onaangetast blijven en hun relaties met de omgeving door de beoogde ingreep kunnen worden verbeterd, zijn beoordeeld als 'positief'.

De verwachte effecten van de geplande ingrepen op de cultuurhistorische waarden en verwachtingen zijn vervolgens met elkaar gecombineerd door de laagste score als uitgangspunt te nemen. Zo heeft bijvoorbeeld de combinatie van de score 'negatief' met meerdere scores 'neutraal' in de uiteindelijke beoordeling geresulteerd in 'negatief'. Tabel 3 bevat een overzicht van de scores van effectbeoordeling.

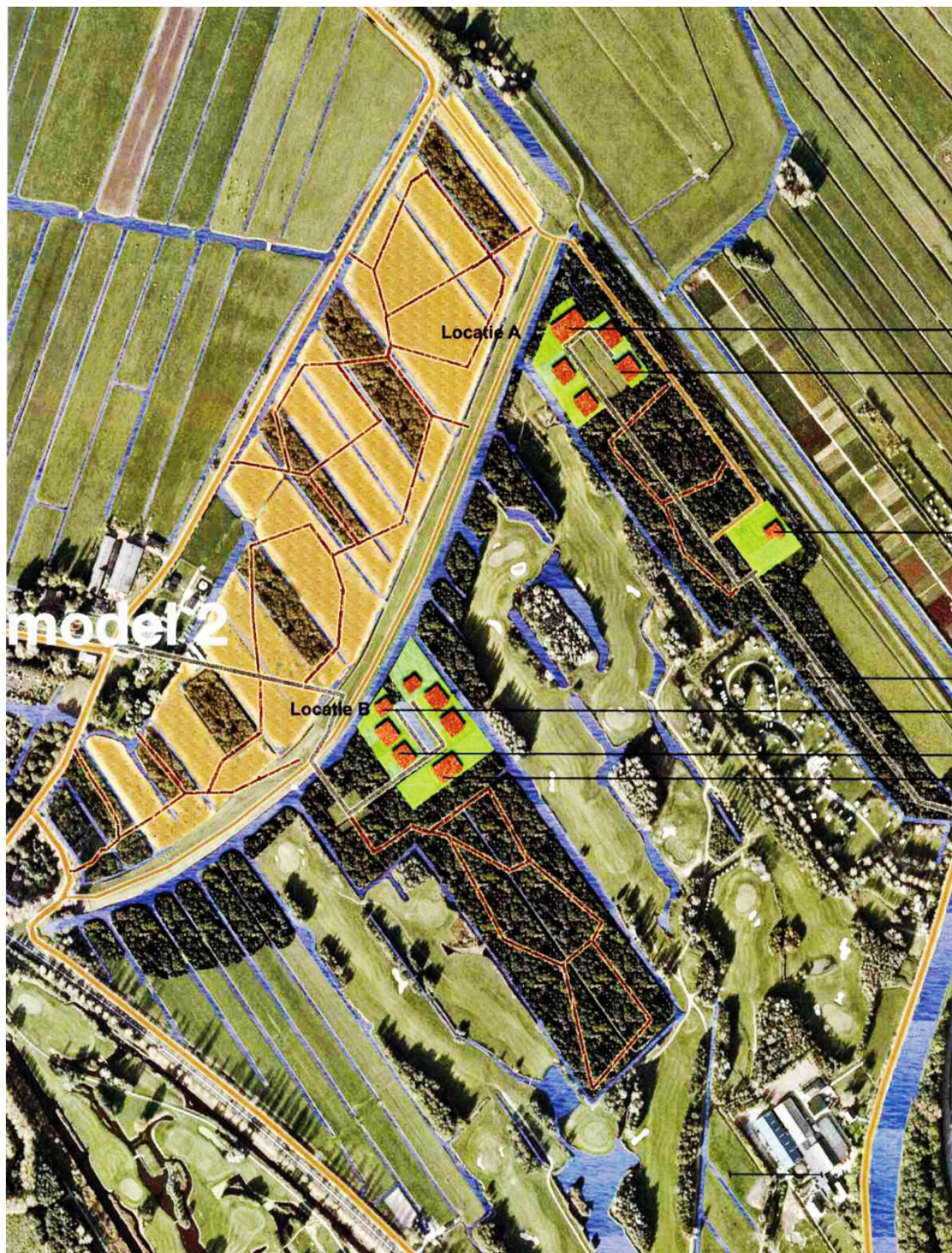
3 Bestaande en toekomstige situatie

3.1 Huidige situatie

Het plangebied (totale oppervlakte 32,5 ha) ligt in het noorden van de gemeente Alphen aan den Rijn, tussen de Zegerbaan, het Windepad, de Westkanaalweg en de gemeentegrens met Nieuwkoop. Het plangebied wordt doorsneden door de Ringdijk van de Polder Vierambacht, een droogmakerij die in de eerste helft van de 18e eeuw is aangelegd in verveend gebied. Het noordelijke deel van het plangebied ligt binnen de droogmakerij en heeft een oppervlakte van 16 ha. Het deel van het plangebied ten zuiden van de Ringdijk bestaat uit 16,5 ha onverveende gronden - ook wel 'bovenlanden' genoemd - in de tegenwoordige Polder Oudshoorn. Binnen het plangebied bestaat tussen beide polders een hoogteverschil van circa 2,5 meter (Polder Vierambacht circa 4,4 m -NAP; Polder Oudshoorn circa 1,9 m -NAP). Momenteel zijn de gronden in het plangebied nog in gebruik als grasland dat extensief wordt beweide (Gemeente Alphen aan den Rijn', 2008; Google Earth).

3.2 Toekomstige situatie

De bestemmingsplanwijziging moet de ontwikkeling van een landgoed in het plangebied mogelijk maken (figuur 2). De bedoeling is een landgoed aan te leggen met wandelbos en een aantal kavels met bebouwing (landhuizen). De aanleg van de bebouwing is voorzien op drie locaties op de onverveende bovenlanden ten zuiden van de Ringdijk die het plangebied doorkruist. Grenzend aan deze bebouwde kavels is ten zuiden van de Ringdijk de aanleg van bos met wandelpaden voorzien. Noordelijk van de Ringdijk is het de bedoeling om een half open landschap te ontwikkelen waarin graslanden en bospercelen elkaar afwisselen. Ook in dit deel van het plangebied is de aanleg van een wandelpadenstelsel voorzien (BDP.khandekar, 2009; gemeente Alphen aan den Rijn, 2008).

Figuur 2. Impressie van de voorgenomen landgoedontwikkeling in het plangebied (bron: Verde Vista visie landgoed en wandelbos. BDP.khandekar, 18 mei 2009).

4 Landschap

4.1 Geologie en geomorfologie

De diepst gelegen relevante geologische afzettingen in het plangebied zijn gesedimenteerd in het Weichselien, de laatste ijstijd van het Pleistoceen (115.000 tot 10.000 jaar geleden). In deze periode is een dik zandpakket afgezet waarvan de top in het plangebied op circa 10,0 à 12,0 m -NAP ligt (Stiboka, 1976). Rond 10.000 jaar geleden eindigde het Pleistoceen en begon het huidige tijdvak: het Holoceen. Het Holoceen wordt gekenmerkt door een warmer klimaat waardoor de landijskappen, die zich met name vanuit Scandinavië hadden gevormd, smolten en een relatieve zeespiegelstijging optrad. Onder invloed van de zeespiegelstijging, steeg ook het grondwater, waardoor goede condities ontstonden voor veengroei. In grote delen van West-Nederland ontwikkelde zich op het pleistocene dekzand een veenlaag: de zogenaamde Basisveen Laag, Formatie van Nieuwkoop.

Het veen werd doorsneden door rivierlopen en het is heel goed mogelijk dat op de dekzandafzettingen in het plangebied sedimenten aanwezig zijn van fossiele stroomgordels uit de eerste millennia van het Holoceen. Onder een stroomgordel wordt de zone verstaan waarbinnen de beddingafzettingen en de oeverafzettingen van een rivier voorkomen. Deze fluviatiele afzettingen worden tot de Formatie van Echteld gerekend en bestaan uit zandige oever- en geulafzettingen en kleiige restgeul- en komafzettingen (Berendsen, 2005).

Naast de invloed van rivieren is in het plangebied enkele malen de invloed van de zee merkbaar geweest. Omdat langs de kust nog geen barrière bestond in de vorm van strandwallen en duinen kon het zeewater diep doordringen in het achterland. Hierdoor ontstond een uitgestrekt wadden- en kweldergebied waar, vanuit verschillende geul- en kreeksystemen, zand en klei werd afgezet. Deze sedimenten worden tot het Laagpakket van Wormer, Formatie van Naaldwijk gerekend en dekken de oudere afzettingen af.

In een periode van verminderde invloed van de zee kon vanaf circa 3800 voor Chr. een min of meer gesloten kustbarrière ontstaan met strandwallen. Achter deze kustgordel kon opnieuw veengroei ontstaan: op de afzettingen behorende tot het Laagpakket van Wormer vormde zich het Hollandveen Laagpakket dat tot de Formatie van Nieuwkoop wordt gerekend.

Ook dit veengebied werd doorsneden door rivierlopen en vanaf circa 3500 jaar voor Chr. werd de Oude Rijn actief (Berendsen & Stouthamer, 2001). Ter hoogte van Alphen aan den Rijn is deze rivier waarschijnlijk echter pas later tot ontwikkeling gekomen. Voor het plangebied is het van belang geweest dat langs de Oude Rijnafzettingen zogenaamde crevassegeulen zijn ontstaan. Dergelijke geulen ontstaan wanneer een rivier bij hoogwater door zijn eigen oeverwallen breekt. In eerste instantie worden kleine overloopgeulen gevormd die zich later kunnen ontwikkelen tot een uitgebreid systeem van crevassegeulen. De loop van deze geulen is bepaald door de van oorsprong laag gelegen delen in het veengebied, zoals bijvoorbeeld ontwateringsgeulen. In de omgeving van Alphen aan den Rijn zijn crevasses zowel ontstaan door afvoer van hoogwater als door opstuwing van eb en vloed. Door Berendsen & Stouthamer (2001) is

het voormalige veenstroompje de Aar - waarvan het tracé grotendeels is opgenomen in het tegenwoordige Aarkanaal - gekarteerd als perimariene getijdenkreek met crevasseafzettingen, met actieve sedimentatie vanaf circa 500 voor Chr. Door de verzanding van de monding van de Oude Rijn in de loop van de Middeleeuwen en de afdamming van de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede zal de actieve sedimentatie van de Oude Rijn en de Aar op zijn laatst zijn geëindigd in 1122.

In grote delen van West-Nederland is het Hollandveen in de loop van de tijd door natuurlijke erosie (oeverafslag) of door toedoen van de mens (turfwinning) verdwenen. Hierdoor ontstonden meren en plassen, waarvan een groot deel in de Nieuwe tijd is drooggemalen. Ook de Polder Vierambacht waarin het noordelijke deel van het plangebied ligt is een dergelijke droogmakerij. In de meeste droogmakerijen in West-Nederland liggen door het verdwijnen van het Hollandveen nu de mariene afzettingen van het Laagpakket van Wormer aan het oppervlak. In de omgeving van Alphen aan den Rijn zijn deze mariene afzettingen zeer kleiig en voor een deel zelfs onder water gevormd (Berendsen & Stouthamer, 2001; Kok, 2001; Berendsen, 2005).

Op de geomorfologische kaart 1:50.000 (Stiboka/RGD) worden in het plangebied vier geomorfologische eenheden onderscheiden. Langs het Aarkanaal bevindt zich in de Polder Oudshoorn een smalle zone waarin een 'rivier-inversierug met lokaal hoogteverschil variërend van 0,5 tot 1,5 meter' is gekarteerd (code 3K26): dit zijn de bedding- en oeverafzettingen van de Aar en deze komen alleen voor in het uiterste zuidoosten van het plangebied. Westelijk hieraan grenzend is op deze kaart in de Polder Oudshoorn een zone die gekarteerd als 'rivierkomvlakte met lokaal hoogteverschil kleiner dan 25 cm' (code 1M23). Net ten zuiden van de ringdijk is in de Polder Oudshoorn nog een smalle strook gekarteerd als 'ontgonnen veenvlakte al dan niet bedekt met klei en/of zand met lokaal hoogteverschil kleiner dan 25 cm' (code 1M46). Ten noorden van de ringdijk is in de polder Vierambacht een zone 'veenrestglooiing met lokaal hoogteverschil variërend van 0,5 tot 1,5 meter' (code 3H14) gekarteerd.

4.2 Bodem

Op de bodemkaart 1:50.000 worden in het plangebied vier bodemkundige eenheden onderscheiden, waarvan de geografische ligging min of meer correspondeert met de bovengenoemde geomorfologische eenheden (Stiboka, 1976). Langs het Aarkanaal is in de Polder Oudshoorn een zone met rivierkleigronden gekarteerd. Dicht langs het kanaal gaat het om een zone met afgegraven leek-/woudeerdgronden bestaand uit klei met een niet kalkrijke, zware tussenlaag en/of ondergrond (code: pRn86). Westelijk hieraan grenzend is een zone met lie-deerdgronden bestaand uit klei op veen gekarteerd (code: pRv81). Tussen deze rivierkleigronden en de ringdijk is in de Polder Oudshoorn een zone gekarteerd met bosveen of eutroof broekveen, bestaande uit koopveengronden en weideveengronden met een toemaakdek van 20-50 cm dik (resp. codes ohVb en opVb). In de drooggemaakte Polder Vierambacht bestaat de bodem in het plangebied volgens deze kaart uit een associatie van koopveengronden op (meestal niet gerijpte) klei - ondieper beginnend dan 120 cm -Mv - en moerige eerdgronden met een moerige bovengrond of een moerige tussenlaag en een niet-gerijpte kleiondergrond,

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

met plaatselijk verdrogende lagen in de bovengrond (code: *dhVk/dWo*). Mariene afzettingen van het Laagpakket van Wormer lijken in het plangebied dus niet aan het oppervlak te liggen.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

5 Bewoningsgeschiedenis

5.1 Prehistorie en Romeinse tijd

Over de bewoningsgeschiedenis in het plangebied voorafgaand aan de Middeleeuwen is naast de hiervoor beschreven aardkundige ontwikkelingen weinig bekend. Uit de wijdere omgeving is wel bekend dat in prehistorische perioden in de hoger gelegen gebiedsdelen menselijke bewoning heeft plaatsgevonden. Voor het plangebied geldt dat theoretisch bewoning vanaf het Midden Mesolithicum kan hebben plaatsgevonden op oeverwallen, crevasseafzettingen (beide Formatie van Echteld) en getij-inversieruggen (Laagpakket van Wormer) indien dergelijke afzettingen hier indertijd gesedimenteerd zijn. Aangezien de mariene afzettingen uit het Laagpakket van Wormer in de omgeving van Alphen aan den Rijn zeer kleiig zijn, is de kans echter klein dat in het plangebied bewoonbare kreekruigten zijn gevormd. Waarneembaar aan het huidige oppervlak zijn in elk geval wel de crevasseafzettingen langs de oude loop van de Aar, waarop rekening wordt gehouden met de aanwezigheid van bewoningssporen daterend vanaf de IJzertijd (Kok, 2001).

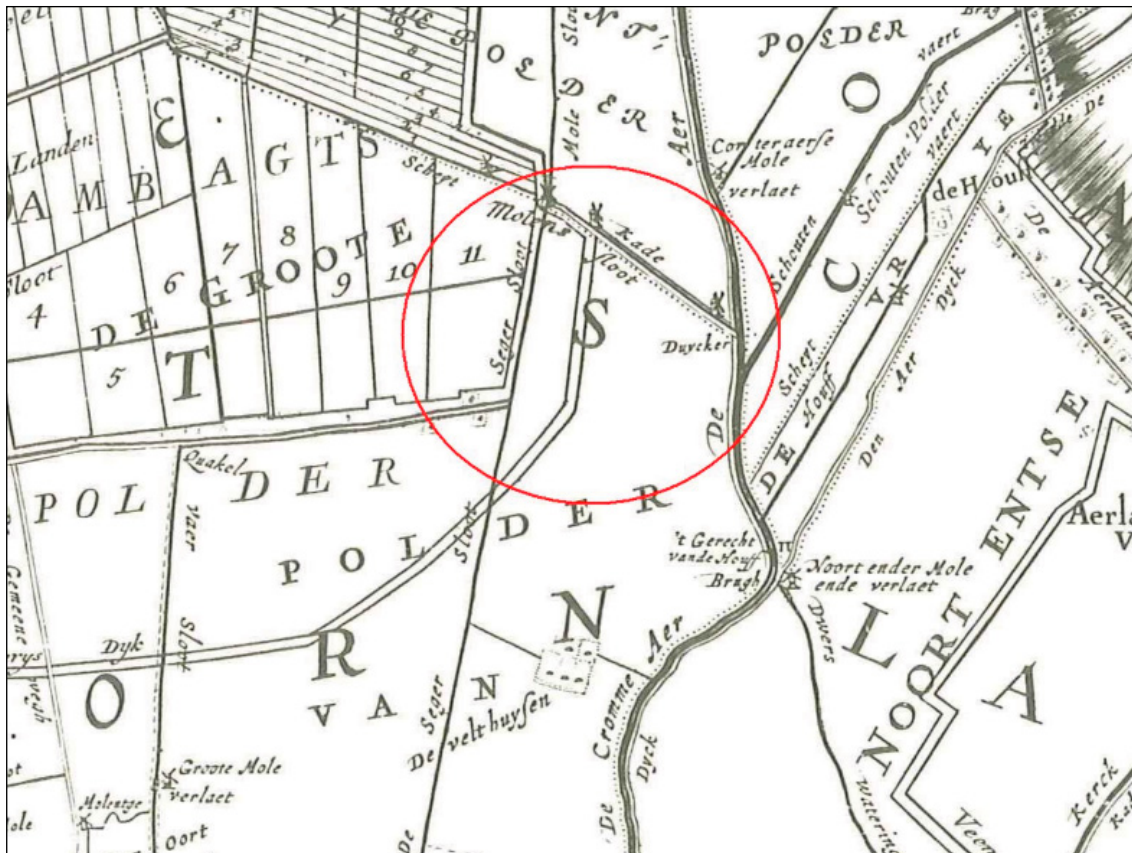

Figuur 3. Globale ligging van het plangebied (binnen rode cirkel) op een uitsnede uit Jacob Aertsz. Colom's Kaart van Holland 1681 (bron: Uitgeverij Canaletto, 1990).

5.2 Middeleeuwen en Nieuwe tijd

Om de drassige veengronden in cultuur te kunnen brengen moesten ze eerst worden ontwaterd. Daartoe werden in het plangebied vanaf de Aar in noordwestelijke richting parallel aan elkaar gelegen afwateringssloten gegraven in de richting van de waterscheiding. Hierdoor ontstond een op de afwateringsrichting georiënteerde strokenverkaveling, die zuidoostelijk van de huidige Ringdijk nog steeds in het plangebied in het plangebied herkenbaar is (figuur 1). Ter hoogte van het huidige Windepad stuitten de percelen vanaf de Aar indertijd dwars op een soortgelijke strokenverkaveling die was uitgezet vanaf de Oude Rijn. De beide strokenverkavelingen werden van elkaar gescheiden door een sloot die de 'Segersloot' of 'Zegersloot' werd genoemd. Deze sloot staat duidelijk afgebeeld op kaarten uit de 17e eeuw (figuren 3 en 4) en volgde precies het tracé van het huidige

Figuur 5. Globale ligging van het plangebied (binnen rode cirkel) op een uitsnede uit het Kaartboek van Rijnland uit 1746 (bron: Uitgeverij Canaletto, 1969).

Windepad. Langs de noordoostelijke zijde van het plangebied bevond zich de grens tussen de ontginningen van Oudshoorn en Ter Aar. De bewoning in Oudshoorn werd gesitueerd in het ontginningsblok ten westen van de Zeegersloot en bevond zich in eerste instantie waarschijnlijk alleen langs de oever van de Oude Rijn.

De ontwatering ten behoeve van de ontginning leidde al snel tot oxidatie en inklinking van het veen en had een maaiveldval en vernatting van het gebied tot gevolg. Waarschijnlijk samenhangend hiermee is in de 12e eeuw bewoning in Oudshoorn in noordelijke richting verplaatst naar de locatie langs de tegenwoordige Ridderbuurt (op figuur 3 de 'Oudhoornse wech' genoemd), pal ten westen van het plangebied en op grotere afstand van de Oude Rijn. Als bescherming tegen de wateroverlast werd het bovendien nodig om dijken aan te leggen en polders te vormen. Om wateroverlast vanuit de ontginningen van Ter Aar te voorkomen werd langs de noordoostelijke zijde van het plangebied door de Oudshoorners de 'Oudhoornse Kade' aangelegd (figuur 3). Samenhangend met de invoering van molenbemaling werd in het oostelijke deel van Oudshoorn in 1572 de 'Groote Polder van Oudshoorn' gesticht, waarbinnen ook het plangebied lag. De molen van deze polder sloeg uit op de Oude Rijn en stond buiten het plangebied, dichtbij de Oude Rijn.

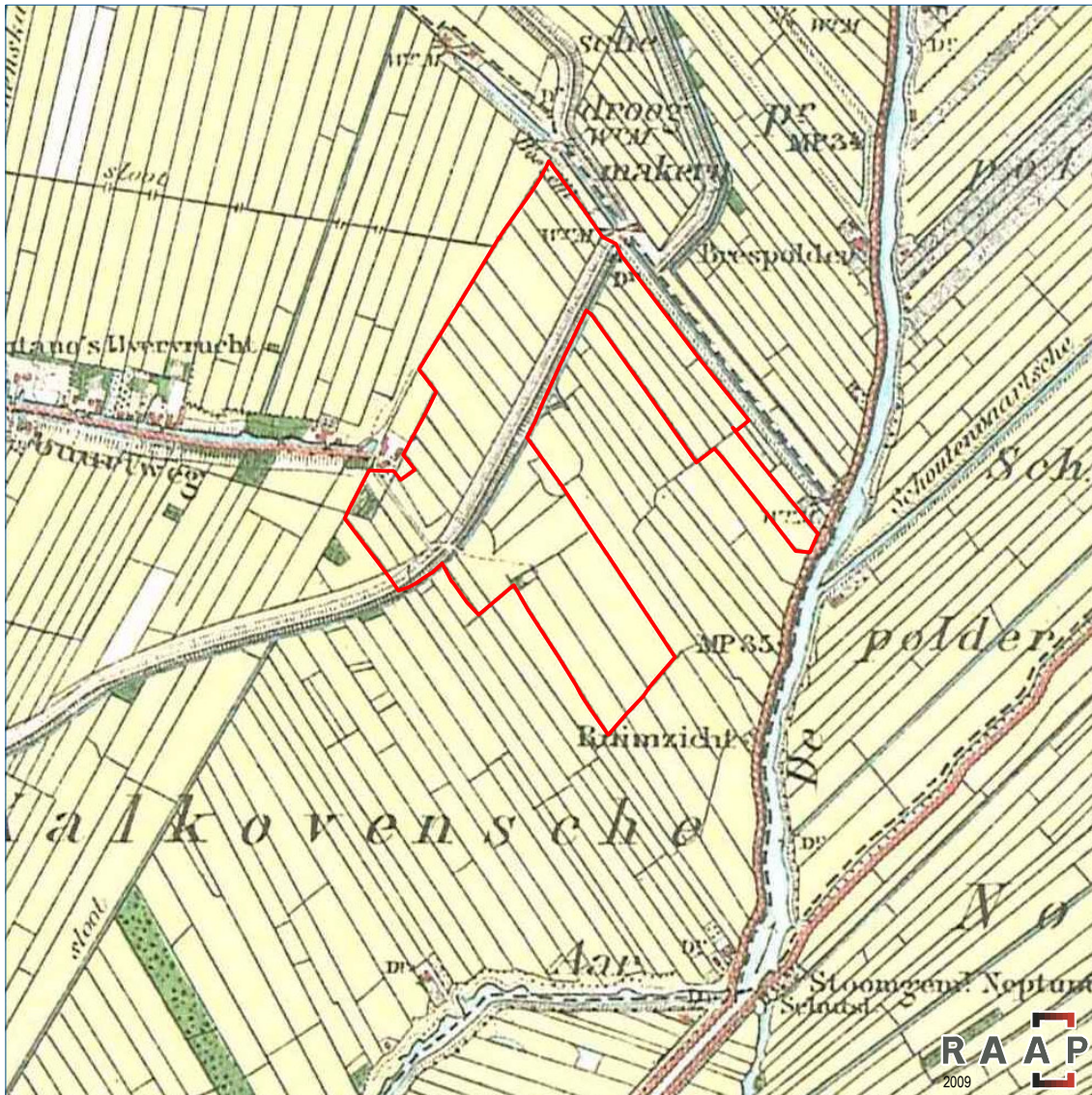
Iets ten zuiden van het plangebied staat op de kaart van Balthasar uit 1614 (figuur 4) de tekst 'T gerecht' afgebeeld. Op een dergelijke plaats werden de lichamen van ter dood veroordeelden

Figuur 6. De omgeving van het plangebied op de kaart van de Vierambachtspolder vervaardigd door Melchior Bolstra in 1744. Ter hoogte van de locatie van het plangebied (binnen de rode lijn) is geen verkaveling afgebeeld (bron: Nationaal Archief, Den Haag; nummer toegang 4.VTH inventarisnummer 2312A).

opgehangen als afschrikwekkend voorbeeld. Afgaand op het Kaartboek van Rijnland (figuur 5) stond dit gerecht echter op de oostelijke oever van de Aar ('De Houff' ligt in Aarlanderveen) en niet in het plangebied.

In de omgeving van Alphen aan den Rijn werd vanaf de Late Middeleeuwen ook in toenemende mate turf gestoken. Aanvankelijk gebeurde dit alleen boven de grondwaterspiegel, maar vanaf de 16e eeuw werd met behulp van een baggerbeugel ook op grote schaal turf gestoken vanaf diepere niveaus. Door dit zogenaamde 'slagturven' ontstonden met water gevulde trekaten tussen legakkers waarop het veen te drogen werd gelegd. Op de historische kaarten uit de 17e eeuw van Baltasar en Colom (figuren 3 en 4) staan geen sporen afgebeeld die wijzen op dergelijke turfwinning in de omgeving van het plangebied, maar uit geschreven bronnen (verveningskohieren) is bekend dat dit vanaf het begin van de 16e eeuw wel degelijk het geval is geweest. Door het slagturven ontstond in de loop der tijd een grote veenplas die zich uitstreckte over de ambachten Oudshoorn, Ter Aar, Esselijkerwoude en Rijnsaterwoude en waarin ook een groot deel van de Grote Oudshoornse Polder werd verzwolgen. Omdat het gevaar bestond dat de plas zich nog verder zou uitbreiden besloten de vier ambachten om deze droog te leggen. In 1736 werd een octrooi verkregen om tot bedijking en drooglegging over te gaan. De nieuwe droogmakerij werd de Vierambachtspolder genoemd en was in 1744 drooggelegd. Op een uitsnede uit het Kaartboek van Rijnland (figuur 5) is

Figuur 7. Ligging van het plangebied (binnen rode lijn) op de topografische kaart uit circa 1900 (bron: Uitgeverij ROBAS Producties, 1989).

te zien dat het zuidoostelijke deel van de droogmakerij in de Grote Oudshoornse Polder is aangelegd en dat de ringdijk van de droogmakerij het plangebied doorsnijdt. Binnen de ringdijk werd het gebied ten zuiden van de Ridderbuurt en ten oosten van de Zeegersloot nog niet meteen drooggemaakt omdat het slagturven hier nog niet was voltooid. Het bleef door een dijk van de droogmaking afgezonderd en zou, na uitgeveend te zijn, aan de dan drooggemaakte Vierambachtspolder worden toegevoegd. Op figuur 6 staat dit gebied zonder verkaveling afgebeeld als 'De Veenderij'. Omdat de turfbaggeraars hier nog dertig jaar mochten blijven vervenen stond het gebied ook wel bekend als de 'Dertigjarige separatie'. Het gedeelte van het plangebied in de Vierambachtspolder zal dus pas rond 1770 volledig in deze droogmakerij zijn opgenomen.

De Vierambachtspolder werd bemalen met behulp van drie molengangen. Op de figuren 5 en 6 is te zien dat één van deze molengangen werd aangelegd langs de Oudhoornse Kade. Deze molen-

gang telde vier molens en sloeg uit op de Aar. Ook op de kadastrale minuutplannen uit de periode 1811-1832 staan deze molens afgebeeld langs de noordoostelijke zijde van het plangebied, met een boezem van waaruit op de Aar werd uitgeslagen (<http://watwaswaar.nl>). Ter hoogte van het huidige Windepad staat op de betreffende kadastrale minuut uit deze periode een sloot afgebeeld en ter plaatse van de huidige Bronhoeve een boerderij. Langs de Aar is een jaagpad afgebeeld. De topografische kaart 1:25.000 uit omstreeks 1900 (figuur 7) laat in het plangebied een praktisch ongewijzigde situatie zien ten opzichte van de kadastrale minuutplannen uit de periode 1811-1832. Wel is op deze kaart het jaagpad langs de Aar afgebeeld als een verharde straatweg. De benaming van de Aar is na het doortrekken van de Nieuwe Vaart langs de Kromme Aar in 1825 veranderd in het Aarkanaal. De molens langs de molengang van de Vierambachtspolder naar het Aarkanaal zijn in 1893 gesloopt nadat westelijker bij de Heimanswetering het stoomgemaal 'Cornelis den Hertog' in gebruik was genomen voor de bemaling.

De overgebleven bovenlanden van de 'Groote Polder van Outshoorn' waren samen met de resterende bovenlanden van de Kleine- en de Kalkovensche Polder van Oudshoorn in 1740 deel gaan uitmaken van een nieuw waterschap dat bleef afwateren op de Oude Rijn. In 1962 werden deze polders samengevoegd tot de huidige polder Oudshoorn. Nadat het gebied van deze polder in 1978 onder bestuur van de gemeente Alphen aan den Rijn was gekomen, zijn hier woonwijken en het recreatiegebied Zeegersloot ontwikkeld. Direct grenzend aan het plangebied is de golfbaan Zeegersloot aangelegd (Kok, 2001; Van 't Riet, 2005; Tielhof & Van Dam, 2006; <http://www.molen-database.nl>; <http://nl.wikipedia.org>).

6 Archeologie

6.1 Bekende archeologische waarden en verwachtingen

CHS Zuid-Holland en IKAW

Volgens de archeologische kenmerkenkaart van de CHS Zuid-Holland (figuur 8) liggen in het gedeelte van het plangebied in de Polder Vierambacht zeeafzettingen aan de oppervlakte. In de Polder Oudshoorn bevinden zich in de zone langs het tegenwoordige Aarkanaal stroomgordel- en/of geulafzettingen, die in meer noordwestelijke richting overgaan in komafzettingen. Voor de zone met stroomgordel- en/of geulafzettingen langs het Aarkanaal is op de archeologische waardenkaart van de CHS een zeer grote kans op het aantreffen van archeologische resten gedefinieerd (bewoning vanaf de Bronstijd of IJzertijd of Romeinse tijd en plaatselijk vanaf het Neolithicum). Voor de zone met de komafzettingen in de polder Oudshoorn is een lage kans op het aantreffen van archeologische resten gedefinieerd (bewoning vanaf de Middeleeuwen). Voor het gedeelte van het plangebied in de drooggemaakte Polder Vierambacht (bewoning vanaf de Middeleeuwen) is op de archeologische waardenkaart van de CHS geen archeologische verwachting gedefinieerd.

Op de IKAW zijn in het plangebied archeologische verwachtingszones gedefinieerd die vergelijkbaar zijn met de verwachtingszones op de archeologische waardenkaart van de CHS. Voor de zone met stroomgordel- en/of geulafzettingen langs het Aarkanaal is op de IKAW een hoge trefkans voor archeologische waarden gedefinieerd. Voor de zone met de komafzettingen in de polder Oudshoorn is op de IKAW een lage kans op het aantreffen van archeologische resten gedefinieerd. Voor het gedeelte van het plangebied in de drooggemaakte Polder Vierambacht is op de IKAW een zeer lage archeologische trefkans gedefinieerd. Op de IKAW zijn de archeologische verwachtingen niet nader gespecificeerd naar archeologische periode (RACM, 2008).

ARCHIS en AMK

In ARCHIS staan binnen een straal van circa 1 km van het plangebied geen archeologische vindplaatsen geregistreerd (figuur 1). Ook zijn in de directe omgeving van het plangebied geen terreinen van archeologische betekenis en monumenten aanwezig (AMK-terreinen).

Archeologische inventarisatie Gemeente Alphen aan den Rijn

In de 'Archeologische inventarisatie van de gemeente Alphen aan den Rijn' (Kok, 2001) zijn binnen de gemeente 25 archeologisch waardevolle gebieden onderscheiden en daarnaast gebieden met (hoge) archeologische verwachting en gebieden met lage archeologische verwachting. Het plangebied valt in de gemeentelijke inventarisatie vrijwel geheel in een gebied met lage archeologische verwachting. Uitzondering vormt het zuidoostelijke deel van het plangebied dat grenst aan de Westkanaalweg langs het Aarkanaal. Dit deel van het plangebied ligt in het gemeentelijk archeologisch waardevol gebied 'Oude Aarloop' met stroomrugafzettingen van de voormalige Aarloop (tabel 2). Dit archeologisch waardevolle gebied komt overeen met de zone met stroomgordel- en/of geul-

Benaming archeologisch waardevol gebied	Oude Aarloop
Verwachting	A. Bewoningssporen uit Romeinse tijd, mogelijk ook uit de IJzertijd B. Bewoningssporen vanaf Late Middeleeuwen
Begrenzing	Op basis van geomorfologische kaart
Verstoring	Gedeeltelijk afgeleid, grootste kans op het aantreffen van ongestoorde sporen op de flanken van de rug
Onderzoek	Nee
Ontwikkeling	Vooralsnog niet bekend
Bescherming	Geen
Aanbeveling	Voorafgaand aan bodemingrepen verkennend onderzoek laten uitvoeren naar aanwezigheid archeologische vindplaatsen

Tabel 2. Omschrijving van het archeologisch waardevol gebied 'Oude Aarloop' uit de archeologische inventarisatie gemeente Alphen aan den Rijn (Kok, 2001)

afzettingen langs het Aarkanaal op de CHS Zuid-Holland en de IKAW waarvoor een (zeer) grote kans op het aantreffen van archeologische resten is gedefinieerd (figuur 8).

In de gemeentelijke archeologische inventarisatie ligt het plangebied net buiten de begrenzing van het archeologisch waardevolle gebied waar resten van het middeleeuwse bewoningslint Ridderbuurt worden verwacht (ter hoogte van de Bronhoeve aan het Windepad).

Eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek

In 2006 zijn door RAAP in de naaste omgeving van het plangebied twee archeologische onderzoeken uitgevoerd langs de Zegerbaan (ARCHIS-onderzoeksmeldingen 15558 en 16217; figuur 1). Daarbij werden in de geroerde toplaag van de bodem puinfragmenten, mortel, glas en aardewerk uit de Late Middeleeuwen/Nieuwe tijd aangetroffen. Omdat deze archeologische indicatoren werden waargenomen in de geroerde bovengrond, waarin zich veel recent materiaal bevond zonder aanvullende archeologische indicatoren, werden geen archeologische vindplaatsen vermoed (Leijnse, 2006; Warning, 2006).

Overige bronnen

Het raadplegen van het cultuurhistorische informatiesysteem KICH (<http://www.kich.nl>), het AHN (<http://www.ahn.nl>), historisch kaartmateriaal, de molendatabase (<http://www.molendatabase.nl>) en recente luchtfoto's uit Google Earth heeft binnen het plangebied geen relevante aanvullende archeologische informatie opgeleverd.

6.2 Gespecificeerde archeologische verwachting

Op basis van de geïnventariseerde landschappelijke, historische en archeologische gegevens (hoofdstukken 4, 5 en 6.1) kunnen in het plangebied - van onder naar boven - drie archeologisch relevante landschappen worden onderscheiden uit verschillende perioden. Het diepst gelegen landschap bestaat uit de top van de afzettingen uit de laatste ijstijd (dekzand) met mogelijk daar-

op afgezette of ingesneden fluviatiele afzettingen (Formatie van Echteld). De resten van dit landschap zijn later afgedekt door het holocene wad- en kwelderlandschap (Laagpakket van Wormer). Dit landschap is op zijn beurt weer bedekt geraakt door een veenlandschap (Hollandveen Laagpakket) met crevasseafzettingen (Formatie van Echteld). In dit laatste landschap is in de 18e eeuw de droogmakerij Vierambachtpolder aangelegd. Voor elk van deze landschappen geldt een andere specifieke archeologische verwachting.

Dekzandlandschap met fluviatiele afzettingen

Tijdens de laatste ijstijd en de daaropvolgende millennia hebben mensen in het dekzandlandschap rondgetrokken als jager-verzamelaars. Archeologische resten uit deze periode kunnen bestaan uit jachtkampjes en seizoenskampementen uit het Laat Paleolithicum en Mesolithicum. Voor resten uit deze periode geldt een lage archeologische verwachting omdat er doorgaans weinig van dergelijke kampementen over het landschap verspreid liggen. Zij zullen bij karterend onderzoek voornamelijk herkenbaar zijn aan fragmenten vuursteen, houtskool en al of niet verbrand bot. Zulke kampementen hebben doorgaans een zeer kleine oppervlakte en ijle vondstspreading en zijn bij karterend onderzoek dan ook zeer slecht vindbaar. Wanneer in en op het dekzandlandschap fluviatiele afzettingen zijn gesedimenteerd, is de kans op aanwezigheid van dergelijke archeologische resten het grootst op oeverwallen en crevasseafzettingen.

Een deel van het dekzandlandschap met fluviatiele afzettingen in West-Nederland is later door erosie weer verdwenen en de archeologische resten daarmee ook. Of dit laatste ook in het plangebied het geval is geweest is niet bekend. De top van het dekzandlandschap ligt in het plangebied naar verwachting op circa 10 tot 12 meter beneden NAP.

Wadden- en kwelderlandschap

Mensen kunnen in principe op de hoger gelegen delen van het wadden- en kwelderlandschap (top van het Laagpakket van Wormer) hebben gewoond. Hier zouden resten kunnen voorkomen van nederzettingen van landbouwers uit de Nieuwe Steentijd en de Vroege Bronstijd. De archeologische verwachting voor dit type overblijfselen is in het plangebied echter laag omdat de mariene afzettingen in de omgeving van Alphen aan den Rijn zeer kleiig zijn. De kans dat in deze periode in het plangebied bewoonbare getij-inversieruggen zijn gevormd is klein.

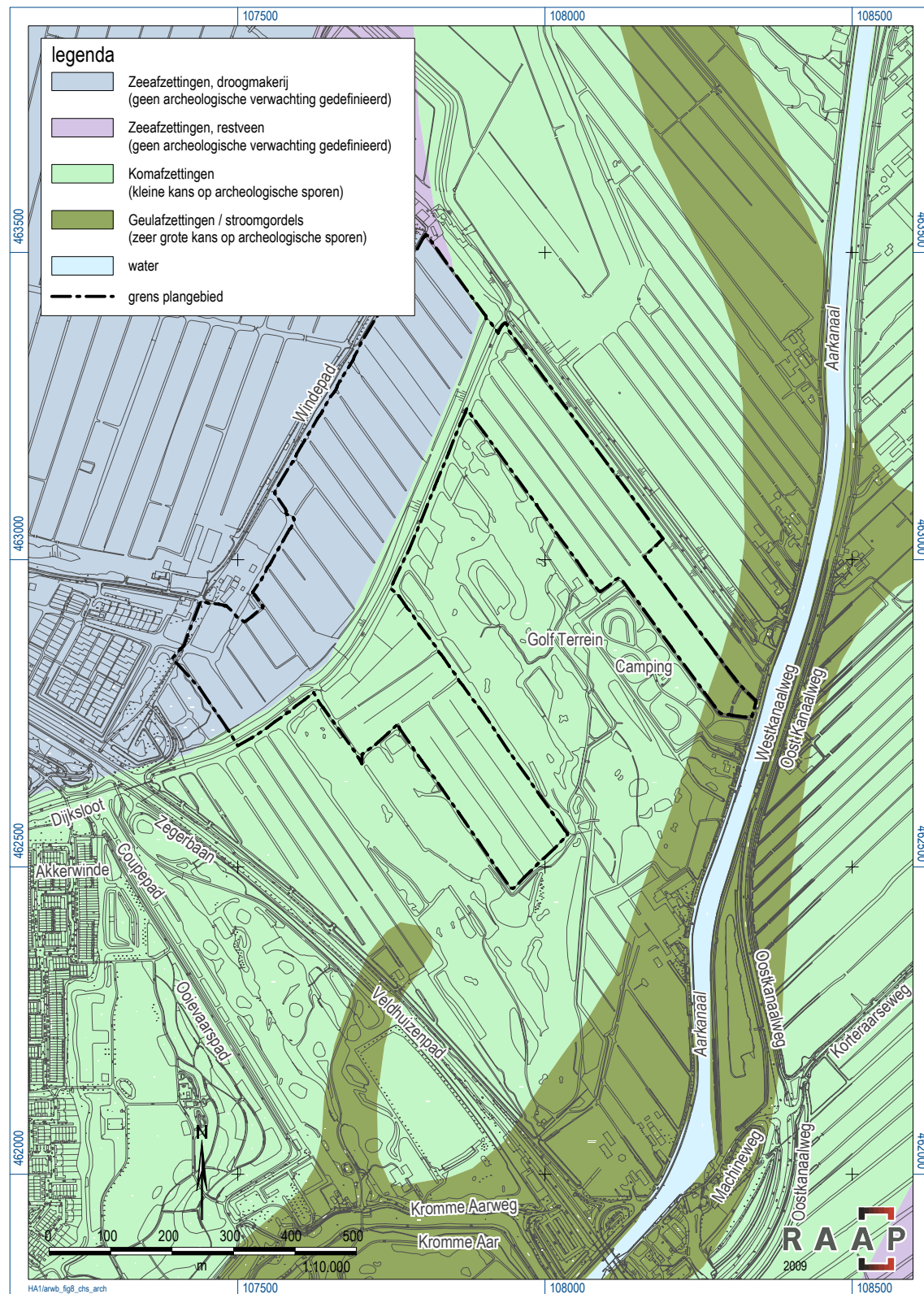
Op basis van de gegevens uit de bodemkaart en de hoogteligging van het maaiveld in de Vierambachtpolder wordt de top van de afzettingen van het Laagpakket van Wormer in het plangebied verwacht op circa 4,5 tot 5,5 m -NAP.

Veenlandschap met crevasseafzettingen en droogmakerij

Het Hollandveen Laagpakket dat zich in later tijden heeft gevormd op het wadden- en kwelderlandschap was door de natte omstandigheden lange tijd slecht bewoonbaar. Voor vrijwel het gehele plangebied geldt daarom voor de periode na de Vroege Bronstijd tot aan de Late Middeleeuwen een lage verwachting voor het aantreffen van sporen van bewoning. Dit geldt zeker voor het gedeelte van het plangebied dat ligt in de drooggemaakte Vierambachtpolder, waar het veendeek vanaf de Late Middeleeuwen vrijwel geheel is verdwenen als gevolg van ontginning en turfwinning.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Figuur 8. CHS Zuid-Holland: overzicht kaartlaag archeologie (bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

Overigens kunnen menselijke activiteiten wel sporen hebben nagelaten in het veen. Te denken valt aan bijvoorbeeld cultusplaatsen, knuppelwegen door het veen of (al of niet rituele) begravingen van voorwerpen, dieren of mensen. Resten van dergelijke activiteiten zijn doorgaans niet op te sporen met de gebruikelijke karterende veldonderzoeksmethoden.

Uitgezonderd op de bovengenoemde specifieke verwachting voor dit landschap is de zone met crevasseafzettingen van de voormalige Aarloop in het zuidoostelijke deel van het plangebied dat grenst aan de Westkanaalweg langs het Aarkanaal (figuur 8). De relatief hoge ligging ten opzichte van het omliggende veen bood hier gunstiger omstandigheden voor bewoning. Op basis van de ouderdom van de afzettingen geldt in dit deel van het plangebied een hoge verwachting voor het aantreffen van bewoningssporen uit de IJzertijd en Romeinse tijd. Vindplaatsen uit deze periode worden gekenmerkt door een vondstspreading van aardewerk, en daarnaast kunnen ook fragmenten natuursteen, houtskool, metaal en bot voorkomen. Bij nederzettingen gaat het meestal om een losse boerderij of een cluster van enkele boerderijen. Ook kunnen sporen van agrarische activiteiten zoals perceelgreppels en ploegsporen voorkomen.

In de Middeleeuwen (vanaf de 10e eeuw) is het veenlandschap in deze omgeving ontgonnen, maar voor de aanwezigheid van bewoningssporen uit de Late Middeleeuwen t/m de Nieuwe tijd geldt voor het plangebied een relatief lage archeologische verwachting omdat de bewoning van deze ontginning werd gesitueerd in de nederzetting Ridderbuurt, buiten het plangebied. Eventueel in het plangebied aanwezige archeologische overblijfselen uit deze periode zullen vermoedelijk vooral betrekking hebben op (resten van) gebruiksvoorwerpen, bijvoorbeeld landbouwgereedschap, en zullen zich relatief dicht aan het oppervlak bevinden (binnen 1 m -Mv).

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

7 Historische geografie en architectuurhistorie

7.1 Resultaten inventarisatie

CHS Zuid-Holland

Het plangebied ligt niet in één van de provinciale Topgebieden Cultureel Erfgoed. De CHS Zuid-Holland bevat zowel voor het landschap als voor de nederzettingen een kenmerkenkaart en een waardenkaart. Om eventuele samenhangen tussen de landschappelijke elementen en patronen en de nederzettingen goed in beeld te kunnen krijgen, worden hieronder eerst de kenmerken en vervolgens de waarderings in het plangebied beschreven.

Kenmerken landschap en nederzettingen (figuur 9)

Op de landschappelijke kenmerkenkaart van de CHS Zuid-Holland staat het gedeelte van het plangebied in de polder Vierambacht afgebeeld als 'droogmakerij'. Het gedeelte van het plangebied dat in de Polder Oudshoorn ligt maakt op deze kaart deel uit van een 'grootschalige groen en/of recreatievoorziening' uit de periode na 1945. De ringdijk en de boezem van de Vierambachtpolder (langs de noordoostelijke zijde van het plangebied) en de Westkanaalweg staan afgebeeld als 'poldergrens'. Het Aarkanaal staat afgebeeld als 'riviersysteem'.

Op de kenmerkenkaart nederzettingen van de CHS ligt het meest zuidoostelijke deel van het plangebied dat grenst aan de Westkanaalweg in een bebouwde zone 'ijl tot verspreid polderlint' uit de periode 1850-1950. Buiten het plangebied staat de nederzetting Ridderbuurt op de kenmerkenkaart nederzettingen afgebeeld als 'polderlint tot 1850'.

Waardering landschap en nederzettingen (figuur 10)

Op de landschappelijke waardenkaart is aan de ringdijk en de boezem van de Vierambachtpolder en de Westkanaalweg een redelijk hoge waarde toegekend. Aan de overige landschappelijke elementen en patronen in het plangebied is op de CHS geen cultuurhistorische waarde toegekend. Net buiten het plangebied heeft het Aarkanaal een hoge cultuurhistorische waarde gekregen.

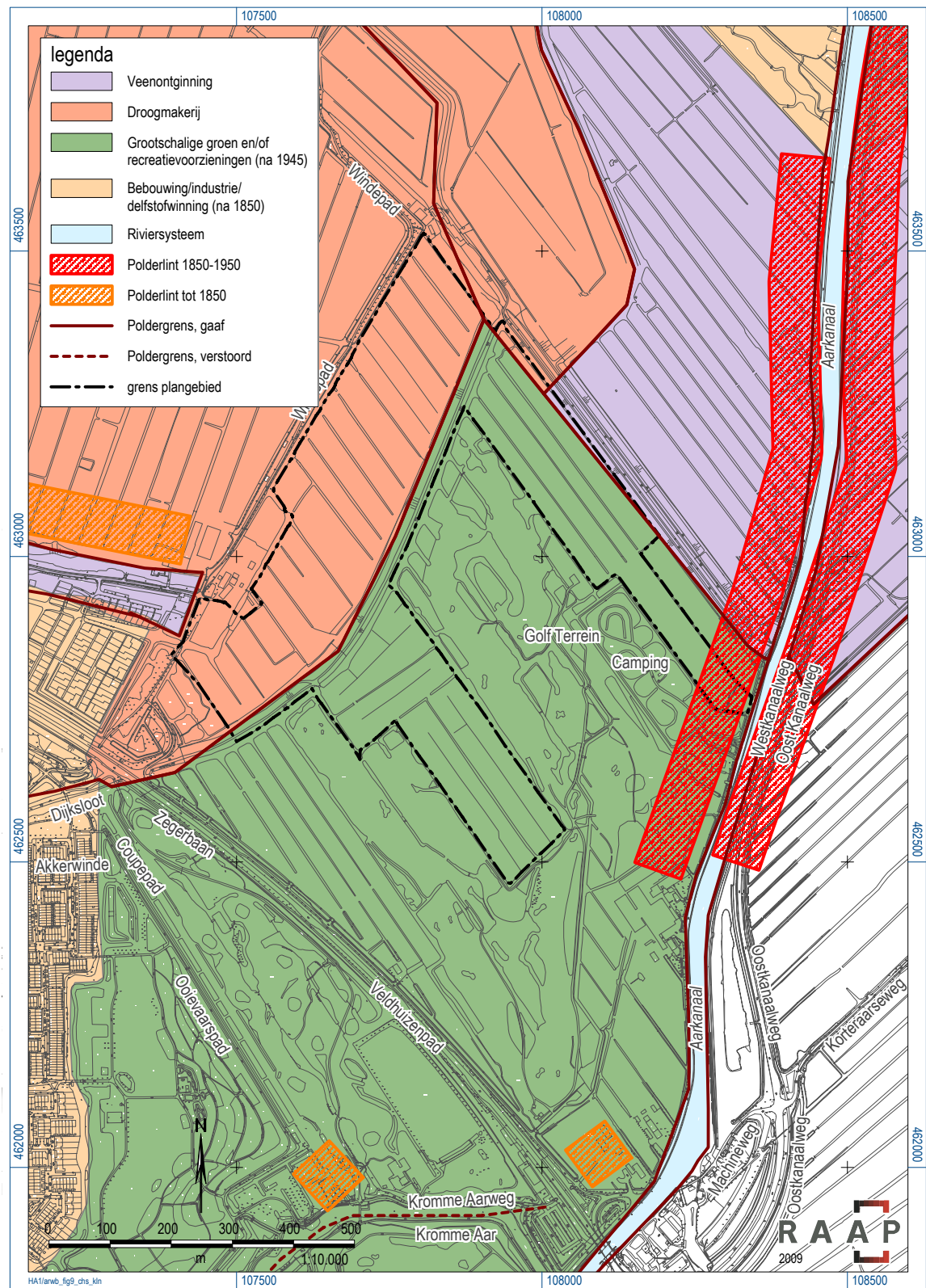
Op de waardenkaart nederzettingen is aan het polderlint langs het Aarkanaal geen cultuurhistorische waarde toegekend. Buiten het plangebied is aan het polderlint Ridderbuurt en de relatie met het open poldergebied ten noorden daarvan een hoge cultuurhistorische waarde toegekend.

KICH

In het digitale informatiesysteem KICH (<http://www.kich.nl/>) ligt het gedeelte van het plangebied in de polder Vierambacht in het deellandschap 'droogmakerij 17 tot 19e eeuw', waarbij sinds 1850 de hoofdstructuurlijnen behouden zijn gebleven. Het gedeelte van het plangebied in de Polder Ouds-

RAAP-RAPPORT 1962

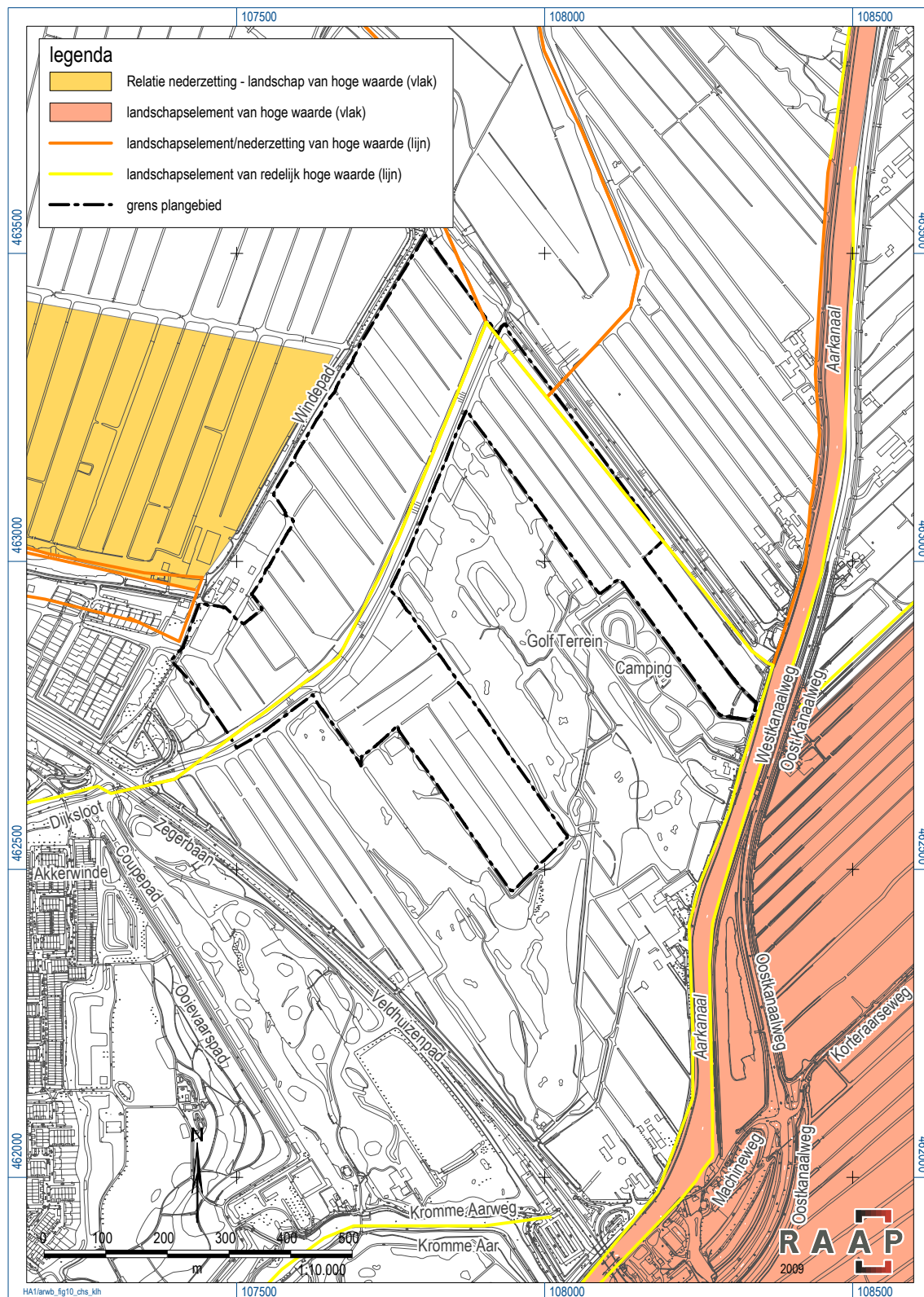
Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Figuur 9. CHS Zuid-Holland: overzicht kenmerken landschap en nederzettingen
(bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Figuur 10. CHS Zuid-Holland: overzicht waarderungen landschap en nederzettingen
(bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

hoorn ligt in KICH in het deellandschap 'Midden-Nederlands laagveengebied' met ontginningstype 'Middeleeuwse agrarische veenontginningen' en 'nauwelijks of geen veranderingen sinds 1850'. In het KICH staan in het plangebied geen individuele landschapselementen, beschermde stads- en dorpsgezichten, rijksmonumenten en objecten uit het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) geregistreerd.

Monumentenlijst Alphen aan den Rijn

Volgens de op 16 juni 2009 online geraadpleegde monumentenlijst van de gemeente Alphen aan den Rijn bevinden zich in het plangebied geen beschermde (stede)bouwkundige monumenten (<http://www.alphenaandenrijn.nl/>; monumentenlijst gedateerd 14 maart 2006).

Overige bronnen

In aanvulling op de bovengenoemde bronnen zijn reproducties van historisch kaartmateriaal (figuren 3 t/m 7; <http://watwaswaar.nl>) geraadpleegd en vergeleken met de situatie op de huidige topografische kaart (Grootschalige Basiskaart Nederland) en luchtfoto's uit Google Earth. Deze vergelijking heeft geen zichtbare aanwijzingen opgeleverd voor de aanwezigheid van historisch-geografische elementen en patronen in het onderzoeksgebied die niet al in KICH en de CHS Zuid-Holland staan vermeld. Op basis van de vergelijking is aannemelijk dat de huidige verkaveling in het plangebied in de polder Oudshoorn (middeleeuwse agrarische veenontginning) inderdaad nog de karakteristieke middeleeuwse strokenverkaveling representeert. In de Vierambachtpolder lijkt het oorspronkelijke verkavelingspatroon van deze droogmakerij aanwezig te zijn (in ieder geval nagenoeg ongewijzigd ten opzichte van de 19e eeuw). In groter verband is het oorspronkelijke verkavelingspatroon in deze omgeving echter sterk aangetast door de aanleg van de golfbaan, de Zegerbaan en de bebouwing van Alphen aan den Rijn.

Voorts is op de luchtfoto's in Google Earth in het plangebied een bebouwd perceel waarneembaar ter hoogte van de aansluiting op de Westkanaalweg. Onduidelijk is echter of dit de actuele situatie betreft (op de Grootschalige Basiskaart Nederland staat op deze locatie geen bebouwing afgebeeld), en zo ja of het bebouwing van cultuurhistorisch belang betreft.

Het raadplegen van het AHN (<http://www.ahn.nl>) en de molendatabase (<http://www.molendatabase.nl>) heeft geen aanvullende informatie opgeleverd over de aanwezigheid van historisch-geografische en architectuurhistorische elementen in het plangebied.

7.3 Historisch-geografische en architectuurhistorische waarden en verwachting

In het plangebied bevinden zich geen beschermde (stede)bouwkundige monumenten en er is geen sprake van (gedeeltelijke) ligging van het plangebied in een provinciaal Topgebied Cultureel Erfgoed, beschermd stads-/dorpsgezicht of molenbiotoop.

Uit de CHS Zuid-Holland is in het plangebied één landschappelijk element van redelijk hoge waarde geïnterpreteerd, te weten de ringdijk van de Vierambachtpolder. Bij de aansluiting van het

plangebied op de Westkanaalweg ligt mogelijk een bebouwd perceel dat deel uitmaakt van het polderlint uit de periode 1850-1950 langs het Aarkanaal. Aan dit polderlint is op de CHS geen cultuurhistorische waardering toegekend. Aangrenzend aan het plangebied zijn op de CHS gewaardeerde cultuurhistorische elementen en patronen aanwezig in de vorm van het polderlint Ridderbuurt, de boezem van de Vierambachtpolder langs de noordoostelijke zijde van het plangebied en het Aarkanaal (inclusief poldergrens in de vorm van de Westkanaalweg).

In aanvulling op de bovengenoemde resultaten is op basis van vergelijking van historisch kaartmateriaal met de huidige topografische situatie vastgesteld dat in het plangebied het oorspronkelijke verkavelingspatroon van de veenontginningen (polder Oudshoorn) en de droogmakerij (Vierambachtpolder) relatief goed geconserveerd is gebleven. Ruimer gezien is het oorspronkelijke verkavelingspatroon in deze omgeving echter sterk aangetast door de aanleg van de golfbaan, de Zegerbaan en de bebouwing van Alphen aan den Rijn. Wel kan worden gesteld dat de huidige openheid in het gedeelte van het plangebied in de Vierambachtpolder bijdraagt aan de belevingswaarde van het nabijgelegen polderlint Ridderbuurt en de relatie daarvan met het aangrenzende open poldergebied. Van het mogelijk aanwezige bebouwde perceel ter hoogte van de aansluiting op de Westkanaalweg kon op basis van uitsluitend bureauonderzoek niet worden vastgesteld of dit de actuele situatie betreft, en zo ja of het bebouwing van cultuurhistorische waarde betreft.

Op basis van de informatie uit de geraadpleegde bronnen wordt niet verwacht dat zich in het plangebied historisch-geografische en architectuurhistorische waarden van belang bevinden die niet in het kader van dit onderzoek zijn geïnterpreteerd.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

8 Effectbeoordeling

8.1 Voorgenomen ingrepen

Op basis van de informatie uit paragraaf 3.2 en figuur 2 kan op hoofdlijnen een viertal ingrepen worden onderscheiden die zullen plaatsvinden in het kader van de landgoedontwikkeling:

Aanleg graslanden en 'natte natuur'

Het half open landschap dat zal worden ontwikkeld in de Vierambachtspolder zal voor een belangrijk deel bestaan uit graslanden en zogenaamde 'natte natuur'. De bedoeling is dat de graslanden een ruig karakter zullen krijgen. Om de natte omstandigheden te creëren zullen in dit deel van het plangebied waarschijnlijk ontgravingen plaatsvinden.

Aanleg bospercelen

Zowel in de Polder Oudshoorn als de Vierambachtspolder is in de aanleg van bospercelen voorzien. Het gedeelte van het plangebied in de Polder Oudshoorn zal in principe geheel worden bebost, in het half open landschap in de Vierambachtspolder is het de bedoeling om tussen de graslanden een stuk of zes kleine bospercelen aan te leggen.

Aanleg kavels met bebouwing

In het bos in de Polder Oudshoorn is op drie locaties in de aanleg van bebouwing voorzien. Op twee locaties langs de ringdijk gaat het om de aanleg van landhuizen (locaties A en B op figuur 2), halverwege de ringdijk en de Westkanaalweg is langs de boezem van de Vierambachtspolder een horecavoorziening gepland. Voor de fundering van deze bebouwing zullen waarschijnlijk beperkte ontgravingen en wellicht heiwerkzaamheden moeten plaatsvinden.

Aanleg wegen en paden

Zowel in het bos in de Polder Oudshoorn als in het half open landschap in de Vierambachtspolder zal een bochtig en relatief dicht stelsel van onverharde wandelpaden worden aangelegd. Voorts is in de aanleg van een verharde weg over de ringdijk voorzien en zal zowel vanaf de ringdijk als de Westkanaalweg een ontsluitingsweg worden aangelegd naar de toekomstige bebouwing.

8.2 Verwachte effecten op cultuurhistorische kenmerken en waarden

De effectbeoordeling is uitgevoerd op basis van de bovengenoemde ingrepen en de in de hoofdstukken 6 en 7 geïnterpreteerde cultuurhistorische kenmerken en waarden in het plangebied en de naaste omgeving. De resultaten zijn samengevat in tabel 3.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Cultuurhistorisch kenmerk/ waarde	Graslanden met afgravingen t.b.v. natte natuur	Bospercelen	Kavels met bebouwing	Wegen en paden	Gecombineerd effect voorgeno- men ingrepen
Crevasseafzettingen Oude Aarloop (hoge archeologische verwachting)	NVT	negatief bij ontgraving	NVT	negatief bij ontgraving	negatief bij ontgraving
Komafzettingen Polder Ouds- hoorn (lage archeologische verwachting)	NVT	neutraal	neutraal	neutraal	neutraal
Zeeafzettingen Vierambacht- polder (lage archeologische verwachting)	neutraal	neutraal	NVT	neutraal	neutraal
Openheid polderland- schap (niet gewaardeerd in plangebied)	neutraal	zeer negatief	negatief	neutraal	zeer negatief
Historisch verkavelingspa- troon (niet gewaardeerd in plangebied)	neutraal	neutraal	neutraal	negatief	negatief
Ringdijk Vierambacht-polder (poldergrens redelijk hoge waarde)	neutraal	negatief	negatief	negatief bij ontgraving	negatief
Boezem Vierambacht-polder (poldergrens redelijk hoge waarde)	neutraal	negatief	negatief	neutraal	negatief
Westkanaalweg en Aarkanaal (poldergrens redelijk hoge waarde en riviersysteem hoge waarde)	neutraal	neutraal	neutraal	neutraal	neutraal
Polderlint Westkanaalweg (niet gewaardeerd)	neutraal	negatief	negatief	neutraal; even- tueel negatief	negatief
Nederzetting Ridderbuurt met relatie openheid Vierambacht- polder (hoge waarde)	neutraal	negatief	negatief	neutraal	negatief

Tabel 3. Effectbeoordeling van de landgoedontwikkeling op cultuurhistorische kenmerken en waarden.

Met betrekking tot archeologische waarden en verwachtingen worden in het plangebied eigenlijk alleen negatieve effecten verwacht wanneer ontgravingen zullen plaatsvinden in de zone met crevasseafzettingen van de Oude Aarloop langs de Westkanaalweg. Dit is op deze locatie hoogstens te verwachten in het kader van de aanleg van een ontsluitingsweg of bos. Vanwege de lage archeologische verwachting voor de rest van het plangebied scoren de overige ingrepen ofwel neutraal op het aspect archeologie ofwel is de effectanalyse niet van toepassing omdat de ingrepen niet plaatsvinden in de betreffende verwachtingszone (code NVT).

De scores van de verwachte effecten van de ingrepen op de karakteristieke openheid van het polderlandschap en het historisch verkavelingspatroon zullen vanzelfsprekend zijn, maar de negatieve scores van de aanleg van bos en bebouwing op de ringdijk en de boezem van de Vieram-

bachtpolder verdienen wellicht nadere toelichting. De reden hiervoor is de verwachting dat door de ingrepen de relatie van deze landschapselementen met de karakteristieke openheid in de bovenlanden van de Polder Oudshoorn verder zal worden aangetast. Op basis van hetzelfde argument wordt ook een negatief effect verwacht van de ingrepen op de cultuurhistorische waarde van Ridderbuurt en het polderlint langs de Westkanaalweg: de relatie van deze nederzettingen met het open poldergebied zal worden aangetast en het typisch lineaire karakter van deze nederzettingen zal waarschijnlijk minder goed waarneembaar zijn in het landschap. Het 'eventueel negatieve' effect van de aanleg van wegen en paden op het polderlint langs de Westkanaalweg is overigens alleen relevant indien hier daadwerkelijk bebouwing van cultuurhistorische waarde aanwezig blijkt te zijn. Dit is vooralsnog niet vastgesteld (zie hoofdstuk 7). De neutrale scores voor de verwachte effecten op de Westkanaalweg en het Aarkanaal komen voort uit twee constatering. Ten eerste zijn in de directe nabijheid van deze landschapselementen niet of nauwelijks ingrepen gepland. Daarnaast zijn de oorspronkelijke relaties van het Aarkanaal en de Westkanaalweg met de Polder Oudshoorn in de huidige situatie al zeer sterk verstoord door de aanleg van de tussenliggende golfbaan.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

9 Conclusies en aanbevelingen

9.1 Conclusies

Archeologie

Op basis van de gespecificeerde archeologische verwachting (paragraaf 6.2) kan worden geconcludeerd dat in vrijwel het gehele plangebied een lage archeologische verwachting geldt voor het aantreffen van waardevolle, intacte archeologische resten. Uitzondering hierop vormt het gedeelte van het plangebied dat zich bevindt in de zone met de crevasseafzettingen van de oude Aarloop (op figuur 8: geulafzettingen/stroomgordels met zeer grote kans op archeologische sporen). Hier geldt een hoge archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische overblijfselen uit de IJzertijd en Romeinse tijd.

Meer specifiek zijn de volgende bevindingen van belang:

- Op circa 10 tot 12 m -NAP kunnen zich resten bevinden van tijdelijke kampementen van jagers-verzamelaars uit de Oude en Midden Steentijd. De kans op het aantreffen van deze resten is klein en met de gebruikelijke middelen zijn ze -zeker op deze diepte- niet opspoorbaar.
- Op circa 4,5-5,5 m -NAP bevindt zich een landschap van getijdengeulen dat is gevormd onder invloed van de rijzende zeespiegel en theoretisch in de Nieuwe Steentijd en Vroege Bronstijd bewoond kan zijn geweest. In de omgeving van Alphen aan den Rijn is de archeologische verwachting voor dit landschap echter laag.
- Naast de hierboven reeds genoemde zone met crevasseafzettingen van de Oude Aarloop liggen in de rest van het plangebied de overblijfselen van een voormalig dik veenpakket aan de oppervlakte (of onder een dunne laag klei die vanuit de voormalige Aarloop is afgezet). Dit veenpakket is vanaf de Vroege Bronstijd tot ontwikkeling gekomen en ontgonnen in de Late Middeleeuwen. Voor dit veenlandschap, waarin ook de Vierambachtpolder is drooggelegd, geldt een lage archeologische verwachting op basis van de slechte bewoningscondities voorafgaand aan de middeleeuwse ontginning en de vrijwel zekere afwezigheid van nederzettingen daarna.

Historische geografie en architectuurhistorie

In het plangebied bevinden zich geen beschermde (stede)bouwkundige monumenten en er is geen sprake van (gedeeltelijke) ligging van het plangebied in een provinciaal Topgebied Cultureel Erfgoed, beschermd stads-/dorpsgezicht of molenbiotop.

Uit de CHS Zuid-Holland is in het plangebied één landschappelijk element van redelijk hoge waarde geïnterpreteerd, te weten de ringdijk van de Vierambachtpolder. Bij de aansluiting van het plangebied op de Westkanaalweg ligt mogelijk een bebouwd perceel dat deel uitmaakt van het polderlint uit de periode 1850-1950 langs het Aarkanaal. Aan dit polderlint is op de CHS geen cultuurhistorische waardering toegekend. Aangrenzend aan het plangebied zijn op de CHS gewaar-

deerde cultuurhistorische elementen en patronen aanwezig in de vorm van het polderlint Ridderbuurt, de boezem van de Vierambacht polder langs de noordoostelijke zijde van het plangebied en het Aarkanaal.

Tevens is vastgesteld dat in het plangebied zelf het oorspronkelijke verkavelingspatroon relatief goed geconserveerd is gebleven. Ruimer gezien is het oorspronkelijke verkavelingspatroon in deze omgeving echter sterk aangetast door de aanleg van een golfbaan, de Zegerbaan en bebouwing. Wel draagt de huidige openheid in het gedeelte van het plangebied in de Vierambacht polder bij aan de belevingswaarde van het nabijgelegen polderlint Ridderbuurt en de relatie daarvan met het aangrenzende open poldergebied. Er kon niet worden vastgesteld of in de huidige situatie in het plangebied bij de aansluiting op de Westkanaalweg eventueel bebouwing van cultuurhistorische waarde aanwezig is.

Op basis van het onderhavige bureauonderzoek wordt niet verwacht dat in het plangebied historisch-geografische en architectuurhistorische waarden van belang aanwezig zijn die niet in het kader van dit onderzoek zijn geïnventariseerd.

Effectbeoordeling

Op basis van de cultuurhistorische effectbeoordeling (hoofdstuk 8) wordt verwacht dat de voorgenomen ingrepen zullen resulteren in overwegend negatieve effecten op de aanwezige cultuurhistorische kenmerken en waarden in het plangebied en de naaste omgeving. Het belang van de uitkomst van de effectbeoordeling dient echter in juiste verhouding te worden gezien tot de beperkte cultuurhistorische waarde van het plangebied in de huidige situatie.

9.2 Aanbevelingen

Algemeen

Met betrekking tot de cultuurhistorische waarden in het plangebied wordt geadviseerd om bij de bestemmingsplanwijziging te handelen in overeenstemming met het wettelijke kader voor de ruimtelijke ordening en de monumentenzorg en specifieker de provinciale 'Handreiking betreffende opstelling van en advisering over ruimtelijke plannen op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland' (Provincie Zuid-Holland, 2007) en de aanbevelingen uit de gemeentelijke archeologische inventarisatie (Kok, 2001). Meer concreet vloeien hieruit de onderstaande aanbevelingen voort.

Archeologie

Op basis van het ontbreken van aanwijzingen voor de aanwezigheid van archeologische resten gelden voor vrijwel het gehele plangebied ten aanzien van archeologie geen beperkende maatregelen voor de ruimtelijke planvorming ten behoeve van de landgoedontwikkeling.

Uitzondering hierop vormt het gedeelte van het plangebied dat zich bevindt in de zone met de crevasseafzettingen van de oude Aarloop (op figuur 8: geulafzettingen/stroomgordels met zeer grote

kans op archeologische sporen). In dit gedeelte van het plangebied gelden ten aanzien van archeologie voor de ruimtelijke planvorming de volgende uitgangspunten:

1. In principe geen verstoring.
2. Behoud en bescherming staan voorop.
3. Als verstoring onvermijdelijk is, zorgdragen voor een afdoende beschermende regeling in plankaart en voorschriften met daarbij een aanlegvergunningstelsel.
4. Verplicht verkennend archeologisch onderzoek als verstorende plannen gaan plaatsvinden (zie toelichting hieronder).
5. In ruimtelijke plannen in de toelichting de uitkomsten van het verkennend onderzoek vermelden en de conclusies en aanbevelingen t.a.v. de ruimtelijke consequenties opnemen in plankaart en voorschriften.
6. Bij verstorende plannen dienen beperkende maatregelen te worden genomen om archeologisch erfgoed *in situ* te bewaren.
7. Aangetroffen archeologische waarden worden gemeld aan B&W van de gemeente. De burgemeester informeert de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Provincie.

Toelichting verkennend archeologisch onderzoek

In ruimtelijke plannen dient aandacht te worden besteed aan de conclusies en de eventuele ruimtelijke consequenties van een eventueel inventariserend booronderzoek/verkennend onderzoek. De Provincie hanteert als minimumeisen voor inventariserend booronderzoek 10 boringen per hectare, minimaal tot 2 m -Mv, iedere 10e boring doorgezet tot 4 m -Mv. De aanwezigheid van houtskool, botmateriaal, bewerkt vuursteen en/of artefacten worden beschouwd als indicatoren voor een archeologische vindplaats.

Archeologisch onderzoek in dit deel van het plangebied is niet nodig als:

- Werkzaamheden vergunningvrij op basis van het Bouwbesluit kunnen worden uitgevoerd;
- Werkzaamheden niet dieper worden uitgevoerd dan 30 cm onder het maaiveld;
- Het ruimtelijke plan een omvang kent van minder dan 100 m². Dergelijke plannen zijn in beginsel vrijgesteld van archeologisch onderzoek.

Historische geografie en architectuurhistorie

Omdat zich in het plangebied geen beschermde monumenten bevinden en geen sprake is van (gedeeltelijke) ligging van het plangebied in een provinciaal topgebied Cultureel Erfgoed, beschermd stads-/dorpsgezicht of molenbiotoop gelden ten aanzien van historische geografie en architectuurhistorie geen beperkende maatregelen.

Wanneer het evenwel wenselijk is om cultuurhistorische aspecten een uitgangspunt te laten vormen bij de landgoedontwikkeling, kan worden overwogen om bij de bestemmingsplanwijziging voor de inrichting van het plangebied richtlijnen vast te leggen. Op basis van het onderhavige onderzoek worden voor dergelijke richtlijnen de volgende suggesties gedaan:

- Het verdient aanbeveling het landschap in de Vierambachtpolder zo open mogelijk te houden. Hierdoor wordt de relatie van de aangrenzende nederzetting Ridderbuurt met het open polderlandschap ondersteund. Ook kan zodoende een contrast worden gevormd tussen enerzijds de bovenlanden in de polder Oudshoorn en anderzijds de droogmakerij Vierambachtpolder.
- Het verdient aanbeveling de ringdijk en de parallel daaraan gelegen ringsloot tussen de polder Oudshoorn en de Vierambachtpolder zo goed mogelijk in oorspronkelijke staat te behouden en vrij te houden van bebouwing.
- Het verdient aanbeveling om het oorspronkelijke verkavelingspatroon zoveel mogelijk te handhaven, zodat een referentie aan het oorspronkelijke landschap blijft bestaan.
- Het verdient aanbeveling om met zekerheid vast te laten stellen of in het plangebied bij de aansluiting op de Westkanaalweg cultuurhistorisch waardevolle bebouwing aanwezig is. Als dat het geval blijkt te zijn moet zo mogelijk worden gestreefd naar behoud van deze bebouwing, en in elk geval worden gezorgd voor een passende omgang hiermee conform de vastgestelde procedures voor de omgang met (stede)bouwkundig erfgoed.

De vigerende ontwikkelingsvisie voor het landgoed en het wandelbos (figuur 2) voldoet in aanzienlijke mate aan deze voorgestelde richtlijnen. Nadere vaststelling van de aanwezigheid van eventueel waardevolle bebouwing in het plangebied bij de aansluiting op de Westkanaalweg kan goed worden gecombineerd met verkennend archeologisch onderzoek in de zone met de crevasseafzettingen van de oude Aarloop (zie vorige paragraaf).

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Literatuur

- BDP.khandekar**, 2009. *Verde vista visie landgoed en wandelbos*. BDP.khandekar, 18 mei 2009.
- Berendsen, H.J.A., & E. Stouthamer**, 2001. Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands. Van Gorcum, Assen.
- Berendsen, H.J.A.**, 2005. *Landschappelijk Nederland. Fysische geografie van Nederland*. Van Gorcum, Assen.
- Bolstra, Melchior**, 1744. *Kaart van den Vierambachtspolder*. Nationaal Archief, Den Haag; nummer toegang 4.VTH inventarisnummer 2312A.
- Gemeente Alphen aan den Rijn**, 2008. *Landgoedontwikkeling wandelbos Alphen aan den Rijn. Ruimtelijke onderbouwing ten behoeve van principe verzoek*. Versie 17 april 2008. Ontleend aan http://www.alphenaanderijn.nl/INTERNET/Communicatie/Documenten/Persgesprek/rapport_wandelbos.pdf.
- Kok, R.S.**, 2001. *Archeologische Inventarisatie gemeente Alphen aan den Rijn*. Gemeente Alphen aan den Rijn, afdeling ruimtelijke ordening en volkshuisvesting.
- Leijnse, K.**, 2006. Plangebied Zeegersloot, gemeente Alphen aan den Rijn; archeologisch vooronderzoek. *RAAP-notitie* 1508. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Provincie Zuid-Holland**, 2007. *Handreiking betreffende opstelling van en advisering over ruimtelijke plannen op grond van de Cultuurhistorische Hoofdstructuur Zuid-Holland*. Vastgesteld door Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland 13 februari 2007. Ontleend aan <http://www.zuid-holland.nl/chs>.
- RACM**, 2008. Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW), derde generatie. Ontleend aan <http://www.archis.nl>.
- Riet, A.J.J. van 't**, 2005. *'Meetten, boren en besien'. Turfwinning in de buitenrijnse ambachten van het Hoogheemraadschap van Rijnland 1680-1800*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- Stiboka**, 1976. *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, blad 31 West, Utrecht*. Stichting voor de Bodemkartering, Wageningen.
- Stiboka/RGD**, 1975. *Geomorfologische kaart van Nederland, schaal 1:50.000. Blad 31 Utrecht*. Stiboka/Rijks Geologische Dienst, Wageningen/ Haarlem.
- Tielhof, M. van & P.J.E.M. van Dam**, 2006. *Waterstaat in stedenland. Het hoogheemraadschap van Rijnland voor 1857*. Uitgeverij Matrijs, Utrecht.
- Uitgeverij Canaletto**, 1969. *Kaartboek van Rijnland 1746*. Heruitgave Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Uitgeverij Canaletto**, 1990. *Jacob Aertsz. Colom's Kaart van Holland 1681*. Heruitgave Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Uitgeverij Canaletto**, 1989. *Prins Maurits' kaart van Rijnland en omliggend gebied door Floris Balthasar en zijn zoon Balthasar Florisz. Van Berckenrode in 1614 getekend*. Heruitgave Canaletto, Alphen aan den Rijn.

RAAP-RAPPORT 1962

Plangebied 'Landgoed in de polder', Gemeente Alphen aan den Rijn
Cultuurhistorisch bureauonderzoek

Uitgeverij ROBAS Producties, 1989. *Historische atlas Zuid-Holland. Chromotopografische kaart des Rijks, schaal 1:25.000*. ROBAS Producties, Den IJp.

Warning, S., 2006. Plangebied Westkanaalweg 15, gemeente Alphen aan den Rijn; archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek. *RAAP-notitie* 1559. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
CHS	Cultuurhistorische HoofdStructuur
CMA	Centraal Monumenten Archief
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO(-P)	Inventariserend VeldOnderzoek (Proefsleuven)
KICH	KennisInfrastructuur CultuurHistorie
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
MIP	Monumenten Inventarisatie Project
NAP	Normaal Amsterdams Peil
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Verklarende woordenlijst

ambacht

Uit het middeleeuws leenstelsel voortkomend rechtsgebied in Holland, Zeeland of Vlaanderen, waar de landsheer een ambtenaar voor bestuur en rechtspraak had aangesteld.

basisveen

Aan het begin van het Holoceen gevormd veen gelegen onder het Laagpakket van Wormer (zie Wormer).

bovenland

Relatief hoog gelegen restanten van het middeleeuwse veenlandschap in of langs droogmakerijen.

dekzand

Fijnzandige afzettingen die tijdens een ijstijd voornamelijk door windwerking ontstaan zijn.

droogmakerij

Polder die is ontstaan door drooglegging van (een deel) van een plas, meer of zee.

fluviaal

Door rivieren gevormd, afgezet.

geologie

Aardkunde, leer van de bouw en de ontwikkelingsgeschiedenis van de aardkorst en van de processen die zich erin afspelen.

geomorfologie

Verklarende beschrijving van de vormen van de aardoppervlakte in verband met de wijze van hun ontstaan.

getij-inversierug

Zandige geulvulling van een getijkreek die na klink van de slappe grond er omheen als een rug in het landschap zichtbaar is.

geul

Brede en diep uitgeslepen aan- en afvoerwegen van de eb- en vloedstroom in een waddegebied.

Hollandveen

In het Holoceen gevormd veen in laag-Nederland (ca. 5000-3000 jaar voor Chr.).

Holoceen

Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar voor Chr. tot heden).

klink

Maaiveldvaling van veen- en kleigronden als gevolg van ontwatering, oxidatie van organisch materiaal en krimp.

komgronden

Laag gebied waar na overstrooming van een rivier vaak water blijft staan en klei kan bezinken.

kwelder

Begroeid en slechts bij zeer hoge vloed overstroomd buitendijks gebied.

Middeleeuwen

De tijdruimte tussen de oudheid en de nieuwe tijd, gewoonlijk gerekend van de val van het West-Romeinse rijk (476) tot de ontdekking van Amerika (1492), ook wel van 500 tot 1500 ad.

oeverwal

Langgerekte rug langs een rivier of kreek, ontstaan doordat bij het buiten de oevers treden van de stroom het grovere materiaal het eerst bezinkt.

oeverafzetting

Rug langs een rivier, bestaande uit overwegend kleiafzettingen.

oxidatie

Reactie met zuurstof (roesten/corrosie bij metalen; 'verbranding' bij veen).

perimarien (milieu)

Milieu waarin sedimentatie en sedentatie ('veenvorming') sterk onder invloed staan van de zee (getijdenwerking), maar waarin mariene afzettingen zelf ontbreken.

Pleistoceen

Geologisch tijdperk dat circa 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.).

Steentijd

Archeologische periode die zich kenmerkt door het gebruik van stenen werktuigen.

stroomgordel

Het geheel van rivieroeverwal-, rivierbedding- en kronkelwaardafzettingen, al dan niet met restgeul(en).

stroomrug

Niet meer functionerende, dichtgeslibde rivierloop met bijbehorende oeverwallen welke als geheel door differentiële klink als een rug zichtbaar is.

toemaakdek

Antropogeen opgebracht bodemvolume, bedoeld om uitgeturfde veengronden op te hogen en te verbeteren. Toemaakdekken bestonden meestal uit huisvuil dat met name in de 17e en 18e eeuw in grote hoeveelheden vanuit de grote steden is aangevoerd.

veen

Geheel of grotendeels uit enigszins ingekoolde, maar nauwelijks vergane plantenresten opgebouwde afzetting.

wad

Onbegroeid, bij vloed overstroomd en bij eb droogvallend gebied achter een niet geheel gesloten kust.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Ligging van het plangebied (gearceerd) met ARCHIS-onderzoeksmeldingen (blauw) op de CHS Zuid-Holland (waardenkaart totaal); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Impressie van de voorgenomen landgoedontwikkeling in het plangebied (bron: Verde Vista visie landgoed en wandelbos. BDP.khandekar, 18 mei 2009).

Figuur 3. Globale ligging van het plangebied (binnen rode cirkel) op een uitsnede uit Jacob Aertsz. Colom's Kaart van Holland 1681 (bron: Uitgeverij Canaletto, 1990).

Figuur 4. Globale ligging van het plangebied (binnen rode cirkel) op een uitsnede uit de kaart van Rijnland en omliggend gebied, in 1614 getekend door Floris Balthasar en zijn zoon Balthasar Florisz. Van Berckenrode (bron: Uitgeverij Canaletto, 1989).

Figuur 5. Globale ligging van het plangebied (binnen rode cirkel) op een uitsnede uit het Kaartboek van Rijnland uit 1746 (bron: Uitgeverij Canaletto, 1969).

Figuur 6. De omgeving van het plangebied op de kaart van de Vierambachtspolder vervaardigd door Melchior Bolstra in 1744. Ter hoogte van de locatie van het plangebied (binnen de rode lijn) is geen verkaveling afgebeeld (bron: Nationaal Archief, Den Haag; nummer toegang 4.VTH inventarisnummer 2312A).

Figuur 7. Ligging van het plangebied (binnen rode lijn) op de topografische kaart uit circa 1900 (bron: Uitgeverij ROBAS Producties, 1989).

Figuur 8. CHS Zuid-Holland: overzicht kaartlaag archeologie (bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

Figuur 9. CHS Zuid-Holland: overzicht kenmerken landschap en nederzettingen (bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

Figuur 10. CHS Zuid-Holland: overzicht waarderingen landschap en nederzettingen (bron: <http://www.zuid-holland.nl/chs>).

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Tabel 2. Omschrijving van het archeologisch waardevol gebied 'Oude Aarloop' uit de archeologische inventarisatie gemeente Alphen aan den Rijn (Kok, 2001).

Tabel 3. Effectbeoordeling van de landgoedontwikkeling op cultuurhistorische kenmerken en waarden.